

ÉSZLELT SZÜLŐI NEVELÉS A FIATALOKNÁL: TÁRSAS ÉS TÁRSADALMI HATÁSOK

JÁMBORI SZILVIA¹ – KŐRÖSSY JUDIT¹

¹Szegedi Tudományegyetem, Pszichológiai Intézet

E-mail: szilvia.jambori@psy.u-szeged.hu

Benyújtva: 2019. október 07. – Elfogadva: 2020. április 17.

Háttér és célkitűzések: *A jelen tanulmány első része arra kereste a választ, hogy a szocialista rendszerben nevelkedett fiatal felnőttek és a többnyire új társadalmi, politikai rendszerben szocializálódott serdülők neveléssel kapcsolatos retrospektív észlelése visszatükrözi-e a rendszerváltozással kezdődő társadalmi és családi átalakulásokat. Részben ezekre az eredményekre támaszkodva a tanulmány második fele azt vizsgálta meg, hogy a két korosztály észlelési különbségét befolyásolja-e a fiatalok aktuális társas kapcsolata, családi helyzete.*

Módszer: *Az első vizsgálatban (2002) 271 fiatal (123 férfi és 148 nő) vett részt, míg a 2. vizsgálatban (2018) 337 főt vontunk be (149 férfi és 188 nő). Mindkét mérés alkalmazásával a serdülők és fiatal felnőttek a Családi Szocializáció Kérdőívet (Dalbert és Goch, 1997) töltötték ki, amely a szülői nevelési stílust a fiatalok retrospektív észlelésén keresztül méri.*

Eredmények: *A két mérési időpontban a korosztályok részben hasonló dimenziókban észlelték a szülői nevelést a másodlagos faktorelemzés szerint. A fiatal felnőttek, szemben a serdülőkkel, mindkét vizsgálati időpontban korlátozóbbnak és konformitást hangsúlyozónak észlelték a családi nevelést. A két mérés során azonos konstrukcióval rendelkező nevelési faktorok összehasonlítása szerint a 2018-as vizsgálatban a serdülők kevesebb konfliktust, a felnőttek pedig gyengébb szabályorientációt, szigorúságot észleltek a szülői nevelésben, mint a korábbi mérés résztvevői.*

Következtetések: *A két korosztály hasonlóan észlelt nevelési dimenzióit részben a családi nevelés stabilitásával, a fejlődési fülke homeosztatisz működésével magyarázhatjuk (Super és Harkness, 1986), részben a család mint értékek változatlanságával. A társadalmi és politikai változás hosszabb távú következményének tekinthetjük azt, hogy a szabadabb légkörben (Robila, 2004) nevelkedő korosztályok kisebb családi konfliktust és kevesebb szabály általi kötöttséget észleltek a családi miliőben. A fiatal felnőttek konformitásról és korlátozásról szóló emlékeit leginkább a korosztály sajátos társas és családi helyzetéből adódó észlelési torzításként értelmezhetjük.*

Kulcsszavak: *szülői nevelés percepciója, életkori különbségek, politikai-társadalmi változások, retrospektív vizsgálat*

BEVEZETÉS

Társadalmi változások és a szülői nevelés. A család fontossága és a családformák változása. A szülői nevelés a rendszerváltás időszakában

Vizsgálatunkban arra kerestük a választ, hogy a rendszerváltozás hatása mennyire érintette a serdülők és fiatal felnőttek szülői neveléssel kapcsolatos retrospektív észlelését. A rendszerváltó országokban mért vizsgálati eredmények részben azt mutatták, hogy politikai és gazdasági változások nyitottabbá tették a társadalmi csoportokat, köztük a családot is, ugyanakkor a jövedelemszerzés bővebb lehetősége gyengítette a család értékét, a nevelésre fordított erőfeszítéseket (Dunovsky, 1996). Így a 2002-es vizsgálatunkban arra kerestük a választ, hogy a rendszerváltás előtt vagy az után szocializálódott fiatalok neveléssel kapcsolatos észlelésében megjelennek-e az előbb említett családi jellemzők, így például a nevelésben észlelhető konformizmus és engedékenységek különbsége. Ezt a vizsgálatot megismételtük 2018-ban, hogy lássuk, mennyire más a fiatalok neveléssel kapcsolatos megítélése jóval a rendszerváltás után, illetve van-e jellemző életkori különbség a gyerekkorról szóló emlékekben.

A családszociológiai vizsgálatok azt igazolják, hogy a magyar társadalom hagyományosan nagyon értékesnek látja a családi életet, és a család sokkal fontosabb életterületnek számít, mint a munka vagy másfajta társas kapcsolatok (Tóth O., 1997/2006). A 2009-ben végzett vizsgálat szerint az értékek rangsorában a család állt az első helyen, és ez az értékválasztás már korábban is jellemezte a magyar társadalmat (Csepeli és Prazsák, 2009). A 2009-ben publikált értékrangsorban a 36 eszköz- és célértéket tekintve például a munka és hivatás a 19., a szabadidő és kikapcsolódás a 18., a barátok a 19. helyre került. A család értékének változatlansága mellett az is igazolható, hogy a családi, a női és a férfi szerepekkel kapcsolatos attitűdök minden korosztályban tradicionálisnak mondhatók (Tóth és Dupcsik, 2007; Dupcsik és Tóth, 2008). Ez a tradicionális attitűd, vagyis a családfő vezető és jövedelemszerző szerepének, illetve a nők háztartási és gyermeknevelési feladatának elsődlegessége jelenti azt az ideológiai familizmust, ami stabilá teszi a családi élet fontosságának értékelését a rendszerváltást megelőzően és a 2000-es évek közepén is (Dupcsik és Tóth, 2008). A két időpont között azonban látható bizonyos mértékű változás is (Pongrácz, 2002). Míg a családcentrikusság és a női és férfi szerepek hagyományos megosztása volt jellemző a magyar társadalomra a 70-es évekig, addig a 80-as évekre a részmunkaidős női munkavállalás aránya erősen megemelkedett. A rendszerváltozás gazdasági hatásai viszont egyrészt erősítették a női munkavállalás szükségességének elfogadását, ugyanakkor erősítették a családon belüli tradicionális munkamegosztással való egyetértést. A család értékének másik stabilizáló tényezője a familizmus mint társadalmi állapot, amelyben a rendszerváltás előtt és után is a civil társadalom erőtlensége és az intézményekben, illetve emberi kapcsolatokban érvényesülő bizalmatlanság formálja a társadalmi tapasztalatokat, és ami éppen ezért a családi kapcsolatokba való visszahúzódásban, a család elsődlegességének attitűdjében fejeződik ki (Dupcsik és Tóth, 2008). Az emberi és intézményi kapcsolatokban mutatkozó bizalmatlanság jelenlétét több vizsgálat is igazolja, és ez az attitűd segít fenntartani a familizmust mint társadalmi állapotot (Dupcsik és Tóth, 2008; Tóth I. Gy. 2009; Giczi és Sik, 2009). Bár a családformák változása, a házasodá-

si és válási magatartás Magyarországon nem tér el jelentősen az európai átlagtól, a vélekedések szintjén mégis a tradicionális családi értékeket látjuk megjeleníteni. A viselkedés és az attitűd e jól látható következetlenségét Dupcsik és Tóth (2008) azzal magyarázza, hogy a koherens tradicionális értékrend vélhetően a felnőtteknek csak egy kisebb csoportjára jellemző, a modernizálódó értéket valló csoportok számára viszont nincs olyan koherens attitűd és az ezt megfogalmazó nyelvezet, amely lehetővé tenné az új értékek és vélekedések markáns megjelenését, így az ő számukra is csak a tradicionális családfelfogás artikulálható (Tóth és Dupcsik, 2007). A modernizálódó attitűdöket bizonyítja a családi együttélés egyes aspektusával kapcsolatos, 2000 és 2009 közötti mérések összehasonlítása is. Ezek szerint a párkapcsolatok, a családi együttélés formáinak megítélésében bekövetkező változások a tradicionális normáktól való elmozdulást jelzik (S. Molnár, 2011). A modernizálódás jeleit mutatják az anyák kereső munkájával, a női munkavállalással, a partnerek közötti szerepmegosztással kapcsolatos attitűdök is, ami azt mutatja, hogy az egyértelmű gyerek- és családközpontúság elfogadása gyengült, és elfogadottabbá vált az anya jövedelemszerző szerepe (Pongrácz és S. Molnár, 2011).

A magyarországi és a közép- és kelet-európai országokban folytatott vizsgálatokban, amelyben a rendszerváltás hatásának családi változásait kísérték figyelemmel, egymásnak ellentmondó eredményeket ismerhetünk meg. Dunovsky (1996) elemzése abból indul ki, hogy 1989-ig Közép- és Kelet-Európa országaiban a kommunista ideológia uralkodott, melynek erőteljes befolyása a családi struktúrákra, családon belüli folyamatokra is rányomta bélyegét. Míg a régi rendszerben a családokat nagyon zárt csoportoknak tekintették, addig a szociopolitikai változásokat követően a családok egyre nyitottabbá váltak, számos más szociális csoporthoz kapcsolódtak, és az egyének ennek következtében a közeli és tágabb szociális szféra számos aspektusában 'kipróbálhatták' magukat. A makroszociális szférában ezek a társadalmi változások viszonylag gyorsan megnyilvánultak, és hatásuk a szociális kapcsolatok szintjén is megfigyelhető volt. Az emberek számára egyre inkább az lett a legfontosabb, hogy több pénzt keressenek, jobb munkahelyet találjanak, és ennek következtében olyan értékek, mint a család, egyre inkább háttérbe szorultak (Dunovsky, 1996). Más területeken, mint például a kulturális, spirituális és erkölcsi fejlődés ez a változás lassabban jelent meg, azonban a család felelőssége itt is nyomon követhető (Dunovsky, 1996). Ugyanakkor több közép-európai vizsgálat is azt igazolta, hogy a család a változás után is fontos érték volt, amely stabilitást adott a családtagoknak, és csökkentette a társadalmi hatásokat (Robila, 2004). A gyereknevelés továbbra is az anyák feladata volt, a nevelés gyakorlatában viszont változás történt. Az engedelmesség és a szülői tekintély mellett megjelent a nevelési stílusban a gyerekek függetlenségének, autonómiájának, szabadságának és önálló döntéshozatalának elfogadása is. A nevelési értékekben a változás után is tovább élt a gyerekek sikeres felnövekedésének, boldogulásának és színvonalas továbbtanulásának biztosítása (Robila, 2004).

A családi nevelést fókuszba emelő pszichológiai vizsgálatok elsősorban a szülőkre jellemző nevelési attitűdöket, a nevelési stílust, illetve ezek állandóságát és változását kutatják, és általában nem vagy ritkán térnek ki a család mint érték elemzésére. A hosszabb távon is változatlanúságot mutató nevelési szokások és módszerek értelmezéséhez megfelelő elméleti alapot szolgáltat a fejlődési fülke (developmental niche) elmélet

(Super és Harkness, 1986). Ez a teória azt hangsúlyozza, hogy a gyerekek fejlődését a fizikai és társas környezet, a szülők jellemzői, a gondozási és nevelési szokások három alrendszere mellett meghatározza az a társadalom és kultúra, amelybe beágyazódik (Super és Harkness, 1986). A fejlődés közeli meghatározói biztosítják a rendszer homeosztázisát, így a családi nevelés hosszabb távon, a változó társadalmi és gazdasági környezetben is viszonylagos állandóságot mutat. A kulturális jellemzők állandóságát az a homeosztatiszikus működés biztosítja, amely például egyik fülkeelem változása esetén minimalizálja a kezdeti változást azáltal, hogy az első reakció a változásra inkább konzervatív lesz, és így az alrendszer nagyobb része változatlanul meg tud maradni, amihez könnyen kapcsolódhat a másik két változatlan alrendszer. Ha viszont a változás mindegyik alrendszerre áterjed, a homeosztázis miatt egy új összhang alakulhat ki a fülke három eleme között.

A szülői nevelési stílusok hosszú időn keresztül fennmaradását a pszichológiai kutatások részben a nevelési minták generációk közötti átadásával is magyarázzák. Jól lehet a generációk közötti nevelési stílus átadása többnyire mérsékelt erősségű, mégis fontosnak tekinthető, különösen akkor, ha a közvetítő mechanizmusokat is figyelembe vesszük, például a szülő-gyerek közötti pozitív kapcsolatot vagy az iskolai végzettséget a későbbi támogató nevelés esetében, vagy a gyerek kíméletlen nevelési tapasztalatát, esetleg antiszociális viselkedését a későbbi kemény és rossz nevelés hátterében (Belsky, Conger és Capaldi, 2009). Egy japán vizsgálatban például jellegzetes nemi különbségek mutatkoztak: a saját nevelési stílus jellemzése a Szeretet-törődés és a Túlóvás alkálán az apák esetében hasonló volt, mint a nagyszülőknek tulajdonított nevelési stílus, az anyák csoportjában viszont csak a nagymama és a saját Túlóvás alkála mutatta a generációk közötti hasonlóságot (Kitamura, Shikai, Uji, Hiramura, Tanaka és Shono, 2009). Ez a tanulmány azt is igazolta, hogy a nevelés dimenziói is eltérően vannak jelen az átadás során: a szeretet kifejezését inkább az ellenkező nemű szülőtől veszik át a szülők, míg a gyerek autonómiájával kapcsolatos mintát az anyák a saját nemű szülőtől sajátítják el. A kötődési mintázatok generációs átadásának vizsgálata azt bizonyította, hogy a szülők és a csecsemőjük kötődési besorolása 80%-ban megegyezik, ami azért is tekinthető jelentős eredménynek, mert egyidejű méréssel történt a vizsgálat, és így valódi oksági kapcsolat igazolható (Van IJzendoorn, 1992). A családi nevelési attitűdök pszichológiai vizsgálatait tehát inkább a szülői nevelési stílus és gyakorlat hosszabb távon is mérhető változatlanságát igazolják. Az egyes családok nevelési stílusában bekövetkező generáción belüli módosulásokat pedig inkább a családtagok pszichológiai funkcióinak különböző stressztényezők (pl. súlyos stressz hatása, házastársi konfliktusok, szegénység) hatására bekövetkező változásával magyarázza (Ponnet, Mortelmans, Wouters, Van Leeuwen, Bastais és Pasteels, 2013; Guajardo, Snyder és Petersen, 2009).

A szülői nevelés szerepe serdülő- és a fiatal felnőttkorban

A serdülőkori fejlődésre sokféle faktor hat: a szülők, a kortársak, az intézmények és újabban az információs technológiai világ alkot olyan dinamikus ökoszisztémás környezetet, amely keretét adja a serdülőkori autonómia és identitás fejlődésének, illetve

a kognitív és társas fejlődésnek (Shifflet-Chila, Harold, Fitton és Ahmedani, 2016). Bár a fiatalok kevesebb időt töltenek a családjukkal és kevesebb interakciót folytatnak a szülőkkel, a szülői nevelés továbbra is fontos hatással van a rájuk, így a családi nevelés kontextusa sokféle pszichológiai funkciót befolyásol serdülőknél és fiatal felnőtteknél is (Steinberg és Silk, 2002). A szülői nevelés vizsgálatának hagyományos módja a szülő és a gyerek vagy serdülő tapasztalatának megismerése. Bár több vizsgálat is igazolja, hogy a szülői és a gyermeki észlelés jelentősen különbözik (Russell, Graham, Neill és Weems, 2016; Dimler, Natsuaki, Hastings, Zahn-Waxler és Klimes-Dougan, 2017), az is igazolható, hogy a szülőktől származó önbeszámolóok hasonlítanak a serdülők neveléssel kapcsolatos reprezentációihoz (Soenens, Elliot, Goossens, Vansteenkiste, Luyten és Duriez, 2005). A gyerekek és serdülők jó informátornak tekinthetők a szülők nevelését illetően, és több vizsgálat eredményei szerint a fiatalok neveléssel kapcsolatos észlelése összefügg a serdülőkorai fejlődés számos területével. Így például igazolható volt, hogy a szülői elidegenedés és elutasítás észlelése kapcsolatban állt a generalizált szorongással (Hale, Engels és Meeus, 2006). Négy ország serdülőinek vizsgálata azt mutatta, hogy az internalizáló és externalizáló viselkedés pozitívan járt együtt a konfliktusészleléssel, és negatívan a támasz, közelség, kommunikáció és figyelemmel követés észlelésével (Vazsonyi, Hibbert és Snider, 2003). Az aktív megküzdés háttérben az észlelt szülői melegséget, az autoritatív és permisszív nevelést lehetett igazolni 14–17 éves serdülőknél, a szorongás és a deperszonalizáció viszont az autoriter nevelés tapasztalatához volt köthető (Wolfradt, Hempel és Miles, 2003). A remény magas pontszáma pozitívan kapcsolódott a demokratikus, elfogadó és túlvívó nevelés észleléséhez, az elutasítás élménye viszont az alacsony reményszintet jósolta be (Kumar, Sharma és Hooda, 2012).

A kezdődő/formálódó felnőttkor demográfiai szempontból, szubjektív szempontból és az identitásformálódás szempontjából is eltérő életszakasznak tekinthető a serdülőkorhoz és a felnőttkorhoz képest (Arnett, 2000). Arnett és munkatársai (2014) szerint öt jellemzője van a kezdődő felnőttkornak, ami a 18–25/30 évig tartó életszakaszt jelenti: a személyes identitás explorációja, az instabilitás, az énfókusz, a kettő között lenni szubjektív érzése, és a lehetőségek és optimizmus érzése. A szülői nevelés szempontjából a legfontosabb jellemző az énfókusz, ami azt jelenti, hogy a tekintélyszemélyekkel kapcsolatban kevesebb kötelessége és társas szerepe van a fiatalnak, mint a többi életszakaszban. Ragaszkodhat a szüleihez, jó kapcsolatot is kialakíthat velük, de a szülőknél sokkal kevesebb hatalma és befolyása lesz, mint korábban. A másik fontos jellemző a kettő között érzése, amelynek során a nem is serdülő, nem is felnőtt állapotból a fiatal eléri a felnőtttség egyik kritériumát, a saját magáért vállalt felelősséget. E két jellemző lehetővé teszi, hogy a szülők fokozatosan elfogadják a fiatal felnőtt gyermekeik autonómiáját és erősödő függetlenségét.

Bár a szülei a fiatal felnőtteket kevésbé kísérik figyelemmel, és a velük való fizikai közelség is kisebb, mint a serdülők esetében (Arnett, 2000), sok pszichológiai területen mégis van összefüggés a szülői bánásmód és a fiatal felnőttek fejlődési eredményei között. A longitudinális vizsgálat szerint minél erősebb szülői kontrollt észleltek a kezdő egyetemi hallgatók, annál kevésbé tudtak elkötelezett módon választani, és ezzel a döntéssel azonosulni az identitásformálódás folyamatában. Ugyanakkor a hallgatói széles exploráció, azaz az identitással kapcsolatos keresési, információgyűjtési folyamat

erős szülői kontrollt váltott ki, ami – a szülői szándékkal ellentétesen – inkább akadályozta az elkötelezettség kialakítását (Luyckx, Soenens, Vansteenkiste, Groossens és Berzonsky, 2007). A fiatal felnőttkorúak fejlődési eredményei akkor voltak a leginkább pozitívak, amikor a szülői nevelést melegnek és válaszkésznek, de nem kontrollálóknak látták, sőt a szülői involválódás vagy bevonódás hiánya kisebb alkalmazkodási problémával járt együtt, mint az erős szülői kontroll (Nelson, Padilla-Walker, Christensen, Evans és Carroll, 2011). A fiatal felnőttkorban a szülői helikopter nevelés pozitív hatással van az önértékkérésre, és csökkenti a kockázatos viselkedést, ha a fiatalok úgy érzélik, hogy a szülők melegséget tanúsítanak velük szemben (Nelson, Padilla-Walker és Nielson, 2015). A helikopter nevelés azt a szülői magatartást írja le, amikor a szülő ott köröz a gyermek körül, mint egy helikopter, és beavatkozik azokban a helyzetekben, amikor véleménye szerint a gyermek önállóan nem lenne képes kezelni a felmerülő nehézségeket (LeMoyné és Buchanan 2011). A fiatal felnőttkorban is igazolható, hogy nemcsak a szülői nevelés befolyásolja a fiatalok viselkedését, hanem a fiatalok proszociális viselkedése is hat a szülői nevelési stílusra: a szülők nagyobb melegséggel és autonómiabiztosítással válaszoltak a fiatalok családdal kapcsolatos pozitív viselkedésére (Padilla-Walker, Nelson, Fu és McNamara, 2018).

A szülői nevelés észlelésének torzításai

Mivel a gyerekkori szülői neveléssel kapcsolatban serdülőket és fiatal felnőtteket kérdeznek meg a kutatók, így felvetődik a kérdés, hogy mennyire érvényesek azok a megállapítások, amelyeket a fiatalok sok évvel a családi élmények átélése után fogalmazznak meg. A szülői nevelés visszatekintő észlelése több tényező miatt is torzult lehet (Gerlisma, Emmelkamp és Arrindell, 1990). A jobb benyomáskeltésért megfogalmazott szándékos torzítás mellett megjelenhet a nem szándékos pontatlanság is, ami a gyenge figyelmi és memóriateljesítménnyel, illetve a múltbeli emlékeknek a jelen fényében történő módosításával magyarázható. Így például a múltbeli negatív tapasztalatokat hajlamos valaki elfelejteni akkor, ha jelenleg nincs problémája. Ezt igazolta Dalton és munkatársainak (Dalton, Frick-Horbury és Kitzmann, 2006) vizsgálata is: azok a fiatalok, akik pozitívnak látták a szülőikkel és a romantikus partnerrel való kapcsolatukat, a gyerekkorra vonatkozó szülői nevelést is pozitívabban jellemezték. További torzító hatásoknak tekinthetők a szülőikkel szembeni jelenbeli szeretet- vagy ellenségességérzés, illetve a beszámolót adó személyiség jellemzői (Gerlisma és mtsai, 1990). A hangulat befolyásoló hatását a szülői nevelési stílusok megítélésére több vizsgálat is igazolta (Gerlisma és mtsai, 1990; Gillham, Putter és Kash, 2007).

Összességében tehát ezek az eredmények azt mutatják, hogy a serdülők és fiatal felnőttek észlelése a gyerekkori nevelésről nem ad teljesen pontos képet a korai szülői nevelési stílusról. Mivel a szülői nevelés retrospektív észlelését befolyásolja a hangulat és a társas kapcsolatok minősége, ez alapján azt mondhatjuk, hogy a gyerekkorra vonatkozó nevelés megítélése bizonyos mértékben tükrözi a fiatalok aktuális mentális állapotát és a társas kapcsolatok minőségét.

A válás hatása a szülői nevelésre

A válást általában megelőzi a házastársak közötti tartós konfliktus, ami megváltoztatja a szülők nevelési gyakorlatát, és ez negatívan hat a gyerekek viselkedésére. Az apa és az anya közötti konfliktus vagy válás miatt kevésbé hatékonyá válik a családvezetés és -irányítás (Patterson, 1982). A válás előtti és utáni konfliktus megváltoztatja az érzelmi légkört a családon belül, és ez direkt hatással van a gyerekek és serdülők iskolai teljesítményére és társas kompetenciájára (Barber és Eccles, 1992). Válás esetén kevésbé autoritatív a szülői nevelés, kevesebb a szülői támasznyújtás, több a konfliktus a gyerekekkel (Amato, 2000). Lansford (2009) összefoglaló tanulmányában azt említi meg, hogy a szülők a konfliktus és a válás miatt kevésbé tudják figyelemmel követni és ellenőrizni a gyerekeket, kevésbé következetesen fegyelmeznek. A válás olyan stresszt jelent a szülők számára, amely gyengíti a hatékony nevelést, gyakori a szülő és gyerek közötti konfliktus, a nevelést vállaló anyát gyakran jellemzi az irritabilitás, a gyenge kontroll és figyelem, a következtlen és büntető fegyelmezés (Hetherington és Stanley-Hagan, 2002). A gyerekek gondozását vállaló apák nevelési módszere eltér az anyákéhoz képest, mert bár kevésbé tudják figyelemmel követni a gyerekeket, mégis kevesebb fegyelmezési és kontrollproblémával küzdenek, a gyerekekkel folytatott interakciójukban kevesebb a dicséret, dédelgetés, több a képességgyakorlás és tanítás, és kevésbé figyelnek a gyerekek érzelmi jóllétére és társas kapcsolataira (Hetherington és mtsai, 2002). A gyerekek és serdülők fejlődésére és jóllétére az apa hiánya is hatást gyakorol, és a hatás felnőttkorban is kimutatható (East, Jackson és O'Brien, 2006).

A jelen vizsgálat arra kereste a választ, hogy a politikai változás előtt szocializálódott fiatalok máshogy látják-e a szülői nevelést, mint azok, akik a rendszerválás után születtek, ezért 2002-ben (1. vizsgálat) megvizsgáltuk a szocialista rendszerben nevelkedett fiatal felnőttek és a többnyire új társadalmi, politikai rendszerben szocializálódott serdülők neveléssel kapcsolatos retrospektív észlelését. Feltételeztük, hogy a szocialista politikai rendszerben nevelkedett fiatal felnőttek nagyobb mértékben látják konfliktusosnak a családi életet és korlátozóbbnak, konformistának a szülői nevelést, mint a serdülők, akik már a nyitottabb, engedékenyebb, nagyobb autonómiát biztosító szülői és iskolai nevelésben részesültek. Ugyanakkor az is felmerült, hogy a két korosztály észlelési különbségét olyan tényezők is befolyásolják, mint a fiatalok aktuális társas kapcsolata, családi helyzete. Ezért a vizsgálatot 2018-ban megismételtük. Ebben a 2. vizsgálatban mindkét korcsoport az új társadalmi és politikai rendszer intézményeiben szocializálódott. Tanulmányunkban a két mérési időpontban vizsgált serdülők és fiatal felnőttek percepciójában mutatkozó eltérésekkel, a négy keresztmetszeti csoport közötti észlelési különbséggel, valamint az elvált és intakt családok fiataljainak eltérő nézeteivel foglalkozunk.

Első hipotézisünk az volt, hogy az első mérésnél a fiatal felnőttek a serdülőkhez képest kevesebb autonómiát biztosítanak, korlátozóbbnak és célorientáltabbnak tartják a családi nevelést (Robila, 2004), hiszen az ő iskolai és családi szocializációjukban erősebb volt a szabályozás és a tekintélyelvű irányítás. *Második hipotézisünk* szerint a fiatal felnőttek a második mérés során nagyobb autonómiát és kevesebb korlátozást észlelnek retrospektív módon a serdülőkkel összehasonlítva, hiszen a családjukban a szülők

nagyobb mértékben biztosítják számukra a függetlenséget és az önállóságot az új társadalmi értékekkel szinkronban (Robila, 2004), illetve a formálódó felnőtt státuszuknak megfelelően (Arnett, 2000, Arnett és munkatársai, 2014), és ez az aktuális, vélhetően pozitív élmény vagy a szülőkkel kialakított kapcsolat befolyásolja a múlt eseményeinek megítélését (Gerlsma és mtsai, 1990). A *harmadik hipotézisként* azt fogalmaztuk meg, hogy a két mérési időpontban mindkét korcsoportban hasonló struktúráját láthatjuk a nevelési reprezentációnak, vagyis a serdülők és a fiatal felnőttek hosszabb idői különbség esetén is hasonló dimenziókban konstruálják meg a szülői neveléssel kapcsolatos tapasztalataikat, tekintettel arra, hogy a nevelési stílusok és ezek észlelése hosszabb távon is hasonló marad (Super és Harkness, 1986), és e változatlanysághoz jó alapot biztosít a magyarországi familizmus (Dupcsik és Tóth, 2008). Végül *negyedik hipotézisként* a családi struktúra hatására vonatkozóan azt feltételeztük, hogy azok a fiatalok, akik egyszülős családban nevelkedtek, konfliktusosabbnak érzélik az otthoni légkört, szemben a teljes családban felnőtt fiatalokkal, akik sokkal szabályorientáltabbnak és következetesebbnek érzélik szüleik nevelési stílusát (Amato, 2000; Lansford, 2009).

MÓDSZER

Minta

1. vizsgálat (2002): Összesen 271 fiatal (123 férfi és 148 nő) vett részt az első vizsgálatban 2002-ben. Ebből 126 középiskolás (átlagéletkor = 16,6 év; szórás = 0,57) és 145 (átlagéletkor = 21,5 év; szórás = 1,9) egyetemista volt. 31 serdülő egyszülős családban nevelkedett, 96 serdülő pedig teljes családban. A fiatal felnőttek csoportjából pedig 119-en teljes családban nevelkedtek, míg 19 főnek elváltak a szülei.

2. vizsgálat (2018): A második vizsgálatban 2018-ban összesen 337 fő vett részt (149 férfi és 188 nő). Két életkori csoportot képeztünk, 14–19 évesek (N = 133, átlagéletkor = 16,8 év, szórás = 1,36) és 20–26 évesek (N = 204, átlagéletkor = 21,8 év, szórás = 1,7). 89 serdülő teljes családban nevelkedett, 22 serdülő pedig elvált szülők gyermeke. A fiatal felnőtt csoportban pedig 138 fiatal teljes családban, míg 43 fiatal elvált családban élt.

Mindkét vizsgálatban elsősorban középosztálybeli családból származó fiatalok vettek részt. A fiatalok megítélése alapján a szülők többségében középfokú és felsőfokú végzettségűek voltak (lásd *1. táblázat*).

Eszközök

Mindkét mérési időpontban a szülői nevelési stílusok és attitűdök mérése a *Családi Szocializáció Kérdőív* (Dalbert és Goch, 1997, magyarul Jámbori, 2007) segítségével történt. A kérdőív a nevelési elvek, attitűdök és nevelési stílusok szerint írja le a családi légkört. A kérdőív elején arra kértük a vizsgálati személyeket, hogy gondoljanak vissza gyermekkorukra, és ennek megfelelően töltsék ki a kérdőívet. A családi légkör dimenzióján belül apára és anyára is minden skála esetén azonos számú állítások szerepeltek. Az állításokat egy 6-fokú, Likert típusú skálán kellett értékelni, melynek végpontjai 1 (egyáltalán nem jellemző) és 6 (teljes mértékben jellemző). A kérdőív segítségével a következő dimenziókat tudtuk vizsgálni: *Szabályorientált családi légkör* (pl. „A mi csa-

1. táblázat. Szülők iskolai végzettségének megoszlása a mintában (gyakoriságok %)

	Apa iskolai végzettsége		Anya iskolai végzettsége	
	2002	2018	2002	2018
Alapfokú	9	7	7	6
Középfokú (érettségi)	51	45	57	49
Felsőfokú (diploma)	40	48	36	45

ládunkban a szabályokat meglehetősen szigorúan be kell tartani.); *Konfliktusos családi légkör* (pl. „Családunkban sok veszekedés volt.”); *Önállóságra nevelés mint nevelési cél* (pl. „Édesanyám/édesapám azt akarta, hogy ruhavásárlásnál saját holmimat magam keressem ki.”); *Konformitásra nevelés mint nevelési cél* (pl. „Édesapám/édesanyám azt akarta, hogy egyek meg mindent, ami az asztalra kerül.”); *Következetes beállítottság* (pl. „Ha édesapám/édesanyám megtiltott nekem valamit, tehettem, amit akartam, kitartott álláspontja mellett.”); *Manipulatív beállítottság* (pl. „Édesanyám/édesapám időnként mondta, hogy több tekintettel lehetnék rá.”); *Inkonzisztens nevelés* (pl. „Édesapám/édesanyám összeszidott anélkül, hogy pontosan tudtam volna, miért.”); *Támogató attitűd* (pl. „Édesanyám/édesapám ugyanúgy meghallgatta a véleményemet, mint egy felnőttét.”); *Szemrehányó, korlátozó nevelés* (pl. „Édesapám/édesanyám megharagudott volna, ha visszabeszélek neki.”).

A demográfiai adatokra a kérdőív végén kérdeztünk rá.

A vizsgálatokban alkalmazott kérdőív reliabilitásmutatóit és leíró statisztikai adatait a 2. táblázat mutatja.

Etikai vonatkozások

A középiskolások esetében az adatok felvételére (2. vizsgálat – 2018) igazgatói és szülői engedélyt egyaránt kaptunk, a diákok tanítási órán töltötték ki a kérdőívet, munkájukat a pedagógusok felügyelték. Az egyetemisták önként vehettek részt a kutatásban, és egyetlen előadás keretében töltötték ki a kérdőívet. A vizsgálat egy nagyobb, komplexebb kutatás keretében zajlott (Dinamikus tudásintegráció – társadalmi megújulás). A vizsgálatot a Pszichológiai Kutatások Egyesült Etikai Bíráló Bizottsága (EPKEB) hagyta jóvá (etikai engedély száma: 2017/125).

EREDMÉNYEK

Másodrendű faktorelemzés – Az észlelt nevelési stílusok struktúrája a két mintában

A hipotézistesztelési eljárás előtt fontos kérdésnek tartottuk annak áttekintését, hogy a négy almintánkban mutatkozik-e különbség a nevelési stílusok faktorszerkezetében. A nevelési stílusok észlelésének összehasonlítása információt szolgáltathat arról, hogy a csoportok faktorstruktúrája mennyire hasonló, és így a mért különbségek tényleges különbségeket tükröznek-e a megítélésében, vagy inkább eltérő észlelési konstrukcióról van szó, ahol másfajta jelentést kaphatnak az egyes dimenziók (Russell és mtsai, 2016).

2. táblázat. A mérőeszköz reliabilitásmutatói (1–2. vizsgálat, 2002/2018)

Mérőeszköz/alskálák	Állítások	Átlag (szórás) 2002	Átlag (szórás) 2018	Cronbach- α 2002	Cronbach- α 2018	
Családi Szocializáció Kérdőív	47		NÉ		NÉ	
Szabályorientált családi légkör	4	3,14 (1,02)	3,19 (1,03)	0,78	0,88	
Konfliktusos családi légkör	5	3,24 (0,98)	3,12 (0,75)	0,80	0,81	
Konformitásra nevelés	Apa	4	3,11 (0,92)	3,12 (1,23)	0,79	0,80
	Anya	4	3,22 (0,98)	3,28 (1,04)	0,71	0,70
Önállóságra nevelés	Apa	3	3,11 (0,98)	3,97 (1,30)	0,72	0,71
	Anya	3	3,24 (0,89)	3,69 (1,07)	0,73	0,67
Következetes nevelési beállítottság	Apa	2	3,44 (1,02)	3,48 (1,40)	0,67	0,69
	Anya	2	3,42 (0,88)	3,42 (1,19)	0,64	0,60
Inkonzisztens nevelési attitűd	Apa	2	2,04 (1,29)	2,24 (1,48)	0,79	0,85
	Anya	2	2,10 (1,27)	2,34 (1,38)	0,74	0,71
Manipulatív nevelési attitűd	Apa	3	2,27 (0,97)	2,27 (1,00)	0,79	0,75
	Anya	3	2,53 (1,10)	2,50 (1,27)	0,81	0,78
Támogató nevelési attitűd	Apa	3	4,24 (0,98)	4,21 (1,37)	0,80	0,82
	Anya	3	4,14 (0,87)	4,71 (1,15)	0,73	0,78
Korlátozó nevelési attitűd	Apa	2	4,23 (1,16)	4,11 (1,28)	0,71	0,83
	Anya	2	4,31 (1,37)	4,22 (1,47)	0,69	0,77

NÉ: nem értelmezhető

A Kaiser–Meyer–Olkin-mutató mindkét korcsoportban és mindkét időpontban a vizsgált kérdőív esetében meghaladta a 0,75-ös értéket, vagyis általában a megfelelő kategóriába esett, vagy alig maradt el attól, a válaszok tehát alkalmasak a faktorszerkezet megvizsgálására (Kaiser, 1974 idézi Ketskemény és Izsó, 1996).

Az első vizsgálatban (2002) mind a serdülők, mint a fiatal felnőttek esetében megvizsgáltuk, hogyan csoportosulnak a nevelési stílusok. A teljes családban nevelkedő *serdülők* esetében egy háromfaktoros megoldás bizonyult a legjobbnak, 63%-kal magyarázva a varianciát. Az első faktor egy *szabályorientált családi légkört* írt le, 23%-kal magyarázva a varianciát, ahol az apai és anyai konformitásra nevelés és korlátozó attitűd volt jellemző. A második faktor 22%-kal magyarázva a varianciát egy olyan családi légkört írt le, ahol az apai és anyai *következetes beállítottság* és az apai támogatás hiánya hangsúlyozódik, emellett a szülői *autonómiatámogatás* hiánya figyelhető meg. A harmadik faktor pedig, 17%-kal magyarázva a varianciát, egy *konfliktusos családi légkört* ír le, ahol az apai és anyai manipulatív beállítottság és a támogatás hiánya jelent meg (lásd 3. táblázat).

A *fiatal felnőttek* esetében egy négyfaktoros megoldás bizonyult a legjobbnak, 66%-kal magyarázva a varianciát. Az első faktor, 18%-kal magyarázva a varianciát, egy *szabályorientált családi légkört* ír le, ahol az anyai és apai konformitás és a korlátozó attitűd

volt a meghatározó. A második faktor, 16%-kal magyarázva a varianciát, egy *autonómiát támogató* légkört mutat be, ahol mindkét szülő támogató attitűdje hangsúlyozódott (lásd 3. táblázat). A harmadik dimenzió, 16%-kal magyarázva a varianciát, egy *konfliktusos családi légkört* szemléltet, ahol a szülői inkonzisztens és manipulatív beállítottság figyelhető meg. A negyedik faktor, további 15%-kal magyarázva a varianciát, az *apai nevelést* emeli ki, ahol a *konformitás, következetesség* mellett a korlátozó és manipulatív attitűd is megjelent (lásd 3. táblázat). A két korosztály első három faktora igen hasonló konstrukciót mutat. A szabályok, korlátozás és konformitás alkotja az első faktort, ami jól elkülönül a második faktortól, ahol a következetesség, önállóság és támasznyújtás szempontjai alkottak egy csoportot. A harmadik faktor a konfliktusos és más szempontból is problémás nevelés (manipulatív, következtelen, nem támogató) jellemzőit foglalja magába. Egyedül a fiatal felnőtteknél jelent meg a negyedik faktor, amely az apai viselkedéses jellemzőket tartalmazta (3. táblázat).

3. táblázat. Másodrendű faktorelemzés eredményei (1. vizsgálat, 2002) (faktorsúlyok > 0.30)

Nevelés dimenziói	1. faktor		2. faktor		3. faktor		4. faktor	
	serdülő	felnőtt	serdülő	felnőtt	serdülő	felnőtt	serdülő	felnőtt
Szabályorientált légkör	0,53	0,60						
Korlátozó nevelési attitűd – Anya	0,78	0,69						
Korlátozó nevelési attitűd – Apa	0,73	0,45						0,80
Konformitás nevelési cél – Anya	0,80	0,66						0,42
Konformitás nevelési cél – Apa	0,87	0,42						0,71
Következetes nevelési attitűd – Anya		0,76	0,76					
Következetes nevelési attitűd – Apa	0,58		0,69					0,79
Önállóságra nevelés célja – Anya	-0,35		-0,65	0,79				
Önállóságra nevelés célja – Apa			-0,91	0,88				
Támogató nevelési attitűd – Anya		-0,33		0,56	-0,68	-0,46		
Támogató nevelési attitűd – Apa			-0,59	0,65	-0,57	-0,37		
Inkonzisztens nevelési attitűd – Anya		0,40			0,74	0,66		
Inkonzisztens nevelési attitűd – Apa	0,36		0,65	-0,32	0,31	0,50		0,54
Manipulatív nevelési attitűd – Anya					0,65	0,83		
Manipulatív nevelési attitűd – Apa	0,51				0,65	0,75		0,37
Konfliktusos légkör			0,30		0,68	0,71		

A második vizsgálatban (2018) szintén megvizsgáltuk, hogy mutatkozik-e hasonlóság a két korosztály szülői nevelésről kialakított észlelésének szerveződésében (lásd 4. táblázat).

A *serdülők* esetében egy négyfaktoros megoldás bizonyult a legjobbnak, 62%-kal magyarázva a varianciát. Az első faktor, 21%-kal magyarázva a varianciát, egy *konfliktusos, nem támogató családi légkört* ír le, ahol a szülők manipulatív beállítottsága és az anyai inkonzisztens és nem támogató nevelési attitűdje hangsúlyozódott. A második faktor, 16%-kal magyarázva a varianciát, csak az *apai következetesség szempontját tartalmazza a támogató attitűddel együtt*. Érdekes volt megfigyelni, hogy ebben a családi légkörben az apai inkonzisztens és következetes beállítottság együttesen jelent meg. A harmadik faktor további 14%-kal magyarázza a varianciát, egy *szabályorientált családi légkört* ír le, ahol az anyai korlátozó és következetes beállítottság, valamint az apának is tulajdoní-

4. táblázat. Másodrendű faktorelemzés eredményei (2. vizsgálat, 2018) (faktorsúlyok > 0,30)

Nevelés dimenziói	1. faktor		2. faktor		3. faktor		4. faktor	
	serdülő	felnőtt	serdülő	felnőtt	serdülő	felnőtt	serdülő	felnőtt
Manipulatív nevelési attitűd – Anya	0,86			0,85				
Inkonzisztens nevelési attitűd – Anya	0,80			0,82				
Konfliktusos légkör	0,73			0,66				
Támogató nevelési attitűd – Anya	-0,65			-0,54				
Manipulatív nevelési attitűd – Apa	0,64					0,52		
Korlátozó nevelési attitűd – Apa		0,56						
Következetes nevelési attitűd – Apa		0,62	0,77					
Inkonzisztens nevelési attitűd – Apa			0,75			0,88		
Támogató nevelési attitűd – Apa			0,72			-0,66		
Konformitás nevelési cél – Anya		0,66			0,82			
Következetes nevelési attitűd – Anya		0,72			0,72			
Konformitás nevelési cél – Apa		0,71			0,59			
Szabályorientált légkör		0,70			0,49			
Korlátozó nevelési attitűd – Anya				0,56	0,43			
Önállóságra nevelés célja – Anya							0,87	0,82
Önállóságra nevelés célja – Apa							0,85	0,79

tott konformitást hangsúlyozó nevelés jelent meg. A negyedik faktor pedig, további 9%-kal magyarázva a varianciát, egy *autonómiát támogató családi légkört* ír le, ahol kizárólag az apai és anyai önállóságra nevelés kapcsolódott ide.

A *fiatal felnőttek* esetében szintén egy négyfaktoros megoldás bizonyult a legjobbnak, 63%-kal magyarázva a varianciát. Az első faktor, 22%-kal magyarázva a varianciát, egy *szabályorientált családi légkört* ír le, ahol az apai és anyai korlátozó és következetes beállítottság, és a konformitásra nevelés volt a hangsúlyos. A második faktor, 20%-kal magyarázva a varianciát, egy *konfliktusos családi légkört* mutat be, ahol az anyai inkonzisztens és támogatást nélkülöző beállítottság, valamint a manipulatív nevelési attitűd volt a domináns. A harmadik faktor, további 22%-kal magyarázva a varianciát, egy olyan családi légkört ír le, ahol az *apai inkonzisztens beállítottság* figyelhető meg elsősorban, kiegészítve ezt a manipulatív és inkonzisztens nevelési attitűddel. A negyedik dimenzió pedig egy *függetlenedést támogató* családi légkört ír le, ahol mindkét szülő önállóságot támogató attitűdje megfigyelhető. A második vizsgálatban (2018) a két csoport összehasonlítása során megfigyelhettük, hogy a serdülők esetében az apai következetes és inkonzisztens beállítottság egy időben is megjelent, míg a fiatal felnőttek körében az apai inkonzisztens beállítottság egy külön dimenziót alkotott. Ez az eredmény a nevelési mintázatok részben eltérő észlelését mutatja a két vizsgált korosztályban, melyben tükröződhet a szülőkről, és elsősorban az apáról kialakított kép különbsége is a serdülőkör és fiatal felnőttkor között.

A faktorok ekvivalenciája a két mérési időpontban

Mindkét mérési időpontban (2002 és 2018) összehasonlítottuk, hogy a serdülők és a fiatal felnőttek faktorstruktúrája mennyiben mutat hasonlóságot. A serdülők esetében két faktor hasonlóságot mutatott mind elnevezésében, mind tartalmában a két mérési időpontban. A faktorok egyezésének vizsgálatára Tucker-féle phi együtthatót számoltunk ki (Lorenzo-Seva és Berge, 2006; Van De Vijver és Leung, 1997). A Tucker együttható akkor mutat egyezést a faktorok között (konstrukum ekvivalencia), hogyha az értéke 0,85 feletti. A serdülők csoportjában két faktor esetében (Konfliktusos családi légkör és Szabályorientált családi légkör) egyezést találtunk (Tucker phi együttható: 0,85, 0,86), két faktor (Önállósodási törekvések támogatása, Apai következetesség) azonban nem mutatott egyezést (Tucker phi: 0,26).

A megegyező faktorok itemeiből skálákat képeztünk, és így két skála rajzolódott ki: (1) a konfliktusos, nem támogató, manipulatív légkör és (2) a szabályorientált, konformitást hangsúlyozó és korlátozó szülői attitűdöket hangsúlyozó családi légkör. Ezek mentén elvégeztük a serdülő csoportok összehasonlítását a két mérési időpontban. A képzett skálák megbízhatósága megfelelő volt (lásd 5. táblázat).

A két mérési időpontban összehasonlítva a serdülők percepcióját, a konfliktusos családi légkörben találtunk szignifikáns különbséget. Az eredmény azt mutatta, hogy 2018-ban a serdülők szignifikánsan ($F_{(1,259)} = 10,566, p \leq 0,001$) alacsonyabb mértékű (átlag = 3,18, szórás = 1,07) konfliktust észleltek, mint a 2002-es mérés során (átlag = 3,56, szórás = 1,03). Míg a szabályorientált családi légkör dimenziójában nem mutatkozott szignifikáns különbség ($F_{(1,259)} = 2,198, p = 0,24$).

5. táblázat. A közös skálák reliabilitása és leíró statisztikája

Skálák	Itemek	Átlag (szórás)	Cronbach-alpha
Konfliktusos családi légkör	9	3,03 (0,82)	0,81
Szabályorientált családi légkör	8	3,48 (0,85)	0,82

A fiatal felnőttek esetében is megvizsgáltuk a faktorok ekvivalenciáját. A Tucker phi együttható alapján csak egy faktor esetén, a Szabályorientált légkör faktornál találtunk egyezést a két mérési időpontban (Tucker phi: 0,87), a másik három faktor esetében nem találtunk egyezést (Konfliktusos légkör Tucker phi: 0,15, Önállósodási törekvések támogatása Tucker phi: 0,22, Apai következetesség Tucker phi: 0,21).

A Szabályorientált légkör faktorból skálát képezve (5. állítás, átlag = 3,14, szórás = 1,02, $\alpha = 0,79$) összehasonlítottuk a két mérési időpontban a fiatal felnőttek percepcióját. Az eredmények szignifikáns különbséget mutattak ($F_{(1,345)} = 11,449$, $p \leq 0,001$), 2002-ben a fiatal felnőttek szignifikánsan magasabb (átlag = 3,24, szórás = 1,07) szabályorientációt észleltek a szülői nevelésben, mint 2018-ban (átlag = 2,79, szórás = 0,96).

Életkori különbségek – keresztmetszeti mérések

1. vizsgálat (2002): Kétszemponos varianciaanalízis (családi struktúra x korcsoport) segítségével megvizsgáltuk a szignifikáns különbségeket a szülői nevelési dimenziókban. Szignifikáns életkori különbség ($F_{(2,259)} = 11,222$; $p \leq 0,001$) mutatkozott a szabályorientált nevelési légkör dimenziójában. A fiatal felnőttek szignifikánsan szabályorientáltabbnak (átlag = 3,24, szórás = 1,07) észlelték a családi nevelési légkört, mint a serdülők (átlag = 2,79, szórás = 0,96). Az anyai következetes beállítottság szintén különbözött életkoronként ($F_{(1,261)} = 5,87$; $p \leq 0,016$). A fiatal felnőttek szignifikánsan következetesebbnek észlelték édesanyjuk nevelési stílusát (átlag = 3,55, szórás = 1,04), mint a serdülők (átlag = 3,19, szórás = 1,06). Emellett a fiatal felnőttek édesanyjuk nevelését konformitást hangsúlyozóbbnak is látták ($F_{(1,257)} = 7,48$, $p \leq 0,007$; átlag = 3,22, szórás = 0,95), mint a serdülők (átlag = 2,91, szórás = 0,92). Az anyai korlátozás tekintetében szintén életkori különbséget azonosíthatunk ($F_{(1,261)} = 10,787$, $p \leq 0,001$), amely szerint a fiatal felnőttek (átlag = 4,42, szórás = 1,01) korlátozóbbnak észlelték anyjuk nevelési stílusát, mint a serdülők (átlag = 3,98, szórás = 1,35).

2. vizsgálat (2018): Szignifikáns különbséget találtunk a serdülők és fiatal felnőttek között mindkét szülő konformitásra nevelési stílusában. A fiatal felnőttek mind édesapjuk, mind édesanyjuk nevelését konformitást hangsúlyozóbbnak észlelték, összehasonlítva a serdülőkkel. A korlátozó nevelés tekintetében szintén életkori különbség mutatkozott, miszerint a fiatal felnőttek szignifikánsan korlátozóbbnak észlelték mindkét szülő nevelési stílusát. Míg az apai támogató nevelési attitűd esetében a serdülők észleltek nagyobb mértékű apai támogatást a fiatal felnőttekkel szemben (lásd 6. táblázat).

6. táblázat. Életkori különbségek a nevelési stílusok észlelésében

Nevelési stílus	Serdülők (n = 133) átlag (szórás)	Fiatal felnőttek (n = 204) átlag (szórás)	Csoportok összehasonlítása
Konformitás nevelési cél – Anya	3,11 (0,95)	3,38 (1,08)	$F_{(1,336)} = 5,43^*$
Konformitás nevelési cél – Apa	2,94 (1,18)	3,23 (1,26)	$F_{(1,336)} = 6,63^*$
Korlátozó nevelési attitűd – Anya	3,92 (1,28)	4,23 (1,27)	$F_{(1,336)} = 4,64^*$
Korlátozó nevelési attitűd – Apa	3,87 (1,46)	4,44 (1,43)	$F_{(1,336)} = 12,13^{**}$
Támogató nevelési attitűd – Apa	4,53 (1,26)	4,00 (1,40)	$F_{(1,336)} = 12,05^{**}$

Megjegyzés: * $p < 0,05$, ** $p < 0,01$

A statisztikai elemzés nem mutatott jelentős különbséget a két adatbázis között. Mindkét vizsgálat esetén megfigyelhettük, hogy a retrospektív beszámolók hasonló mintázatot mutattak 16 év elteltével is. Csak egy esetben figyelhettünk meg változást, amely azt mutatta, hogy a serdülők nagyobb mértékű apai támogatásról számoltak be, mint a fiatal felnőttek.

Családi struktúra szerinti különbségek

1. vizsgálat (2002): Szignifikáns különbséget azonosíthattunk ($F_{(1,256)} = 11,457$, $p \leq 0,001$) a családi struktúra alapján (teljes vagy egyszülős család) a szabályorientált családi légkör megítélésében. Azok a fiatalok, akik teljes családban nevelkedtek, szignifikánsan szabályorientáltabbnak (átlag = 3,21, szórás = 1,06) észlelték a családi légkört, mint azok a fiatalok, akik elvált családban nevelkedtek (átlag = 2,77, szórás = 0,99).

2. vizsgálat (2018): Szignifikáns különbséget azonosíthattunk a konfliktusos családi légkör megítélése tekintetében. Az eredmények azt mutatták, hogy azok a fiatalok, akik elvált családban nevelkedtek, szignifikánsan konfliktusosabbnak észlelték a családi környezetüket, mint akik teljes családban nevelkedtek. A családi struktúra alapján szintén különbség mutatkozott az inkonzisztens és manipulatív anyai nevelési attitűdben. Az eredmény azt tükrözte, hogy azok a fiatalok, akik egyszülős családban nevelkedtek, édesanyjuk nevelési stílusát inkonzisztensebbnek és manipulatívabbnak észlelték, mint azok, akik teljes családban nőttek fel. Az apai nevelést is negatívabbnak látták az elvált szülők gyermekei: manipulatívabbnak, kevésbé támogatónak és következetesnek ítélték meg (lásd 7. táblázat).

Az egyszülős családok fiataljainak neveléssel kapcsolatos észlelési különbségeit is megvizsgáltuk életkor szerint, hogy megismerjük az esetleg megjelenő megítélési sajátosságokat, eltéréseket. Az első csoportba tartoztak a serdülők ($N = 22$), a második csoportba pedig a fiatal felnőttek ($N = 43$). Elemzésünk azt bizonyította, hogy az elvált családban nevelkedő fiatal felnőttek mindkét szülő nevelési stílusát korlátozóbbnak és édesanyjuk nevelését konformitást hangsúlyozóbbnak észlelte, szemben az elvált családban nevelkedő serdülőkkel (lásd 8. táblázat).

7. táblázat. A családi struktúra hatása a nevelési stílusok észlelésére

Nevelési stílus	Egyszülős családok (n = 65) Átlag (szórás)	Teljes családok (n = 227) Átlag (szórás)	Csoportok összehasonlítása
Konfliktusos családi légkör	3,48 (0,84)	3,02 (0,70)	$F_{(1,298)} = 20,78^{**}$
Inkonzisztens nevelési attitűd – Anya	2,70 (1,58)	2,21 (1,27)	$F_{(1,298)} = 7,12^{**}$
Manipulatív nevelési attitűd – Anya	2,87 (1,37)	2,36 (1,21)	$F_{(1,298)} = 9,01^{**}$
Manipulatív nevelési attitűd – Apa	2,52 (1,12)	2,16 (0,95)	$F_{(1,298)} = 7,09^{**}$
Támogató nevelési attitűd – Apa	3,74 (1,56)	4,35 (1,33)	$F_{(1,298)} = 10,57^{**}$
Következetes nevelési attitűd – Apa	3,13 (1,51)	3,56 (1,38)	$F_{(1,298)} = 10,20^*$

Megjegyzés: *p < 0,05, **p < 0,01

8. táblázat. Különbségek a nevelési stílusok észlelésében családi struktúra alapján

Szülői nevelés	Egyszülős családok (serdülők) (n = 22) Átlag (szórás)	Egyszülős családok (fiatal felnőttek) (n = 43) Átlag (szórás)	Csoportok összehasonlítása
Konformitásra nevelési cél – Anya	3,23 (1,11)	3,72 (1,10)	$F_{(2,335)} = 4,62^{**}$
Korlátozó nevelés – Anya	4,31 (1,13)	4,66 (1,10)	$F_{(2,335)} = 5,21^{**}$
Korlátozó nevelés – Apa	3,95 (1,52)	4,89 (1,06)	$F_{(2,335)} = 5,45^{**}$

MEGVITATÁS

Vizsgálatunk újszerűségét az adja, hogy összehasonlítja a fiatal felnőttek és a serdülők gyermeknevelési tapasztalatait. Ezen túl arra is vállalkozott ez a tanulmány, hogy megvizsgálja a társadalmi, gazdasági és politikai változás lehetséges hatását a szülői nevelésre a fiatalok észlelésén keresztül.

Elsőnek azt emelnék ki, hogy az adatok szerint a két mérési időpontban a két korosztály jórészt hasonló dimenziókban észleli a szülői nevelést, így a harmadik feltevezésünk részben beigazolódott. A korábbi és későbbi mérés serdülőinél és fiatal felnőttjeinél egyaránt megjelent a szabályorientált családi klíma faktora, amely tartalmazta a konformitás célját, a korlátozás attitűdjét és a következetes beállítottságot. Szintén hasonló faktor volt a négy csoportban a konfliktusos családi klíma együtt az apai és anyai manipulatív, következtelen beállítottsággal és a nem támogató attitűddel. A fiatal felnőttek két csoportja és a második mérés serdülői hasonlóan észlelték az autonómia nevelési cél faktort a szülői nevelésben, valamint az apai negatív nevelési faktort és az ehhez kapcsolódó inkonzisztens beállítottságot, a korlátozó és nem támogató attitűdöt. Az első mérés serdülőinek faktorai eltérő képet mutattak, náluk ugyanis a szabályorientált és a konfliktusos családi klíma mellett harmadik faktornak az apai és anyai következetes és autonómiát nem engedő nevelési cél jelenik meg. A másik három csoport hasonló faktorszerkezete azt mutatja, hogy a politikai és társadalmi változások ellenére a serdülők és a fiatal felnőttek családi nevelésről alkotott retrospektív

észlelése meglehetősen hasonló dimenziók mentén szerveződik. Ez két szempontból is lényeges eredmény.

Egyrészt úgy tűnik, hogy a nevelési stílus észlelésének hosszabb távú hasonlósága részben igazolható. Ezt egyrészt a nevelési stílus generációs átadásával magyarázhatjuk, ami a jelen vizsgálatban különböző szülői kohorszokra nézve értendő, de a nagyobb csoportok szintjén ez mégis a nevelési stílusok hasonlóságát eredményezi. Az elsajátított és a különböző pszichológiai funkciók által közvetített nevelési szokások és módszerek továbbadása így lehetővé teszi a nevelési mintázatok hosszabb távon is érvényesülő fennmaradását. A nevelési stílus stabilitásához a fejlődési fülke homeosztatisz müködése is hozzájárulhat. Super és Harkness (1986) elmélete szerint a fülke egyensúlyra törekvő müködése a változó körülmények esetén is biztosítja a relatíve stabil családi nevelést, vagyis a tudatosan vagy nem szándékosan átvett nevelési stílusjegyek csak kevésbé módosulnak a társadalmi hatások kapcsán, ezzel magyarázható tehát az, hogy a nevelés fontosabb dimenziói inkább stabilnak tűnnek a különböző fiatal kohorszok észlelése alapján. Ugyanakkor arra is gondolhatunk, hogy a társadalomban tartósan jelen lévő familizmus (Dupcsik és Tóth, 2008), ennek ideológiai és társadalmi állapot aspektusa is olyan közvéleményt és attitűdöket erősít meg, amelyek kedveznek a nevelési módszerek igazolásának és fennmaradásának, és ez hozzájárul e módszerek fiatalok általi percepciójához.

Az észlelt nevelés több dimenziójának hasonlósága amiatt is figyelmet érdemel, mert Russell és munkatársai (2016) felhívják a figyelmet arra, hogy a szülői nevelést vizsgáló kérdőívekben jelentkező különbségek gyakran abból adódnak, hogy a kitöltő személyek máshogy konstruálják meg a tapasztalataikat. Mivel a mi vizsgálatunkban a két mérési időpontban és a két életkori csoportban is viszonylag hasonló másodrendű faktorszerkezetet találtunk, ezért felvetődött az a kérdés, hogy statisztikailag igazolható-e a faktorok és így az észlelés főbb dimenzióinak a tényleges hasonlósága a két időpontot tekintve.

Az elemzés azt mutatta, hogy a serdülők a két időpontban csak a Konfliktusos és a Szabályorientált nevelési légkört észlelték teljesen hasonló dimenziók mentén. Az Önállósodási törekvések támogatásában és az Apai következetesség faktorban eltéréseket tapasztaltunk. A fiatal felnőttek esetében pedig csak a Szabályorientáció dimenzióban mutathattunk ki egyezést a konstruktumekvivalencia-vizsgálatok alapján a két mérési időpontban, a többi faktorban kisebb-nagyobb eltérések jelentek meg például az anyai és az apai nevelést érintő dimenziókban.

A hasonló szerveződésű nevelési dimenziókkal végzett számítások azt igazolták, hogy a serdülők a két időpontban eltérően ítélték meg a szülői nevelést. A 2018-ban vizsgált serdülők kevésbé látták konfliktusosnak gyerekkoruk szülői nevelői légkörét, mint a 2002-ben válaszolók, jóllehet a hatfokú skála felezőpontján megjelenő 2002-es érték is azt tükrözi, hogy csak igen csekély mértékű volt a megtapasztalt családi összetűközés. Ez az eredmény azt mutatja, hogy a korábbiakhoz képest változott a serdülők észlelése 2018-ban, kevesebb nézeteltérést, illetve nagyobb harmóniát látnak a szülőkkel való kapcsolatban. Ez összhangban van azzal az eredménnyel, amely szerint a szülők nevelési stílusa megváltozott, kevésbé élezi ki a konfliktusokat, és inkább megegyezésre törekszenek a serdülők nevelése során (Branje, Van Doorn, Van der Valk és Meeus, 2009). A fiatal felnőttek csoportjában is hasonló jellegű változást ta-

pasztaltunk, de más nevelési dimenzióban, ami az életkorra jellemző sajátos észlelési fókusz is jelzi. A 2002-es mérés szerint a húszévesek csoportja, ha kismértékben is, de valamivel erősebb szabályorientációt, következetességet és konformitást észlelt gyerekkorukkal kapcsolatban, mint a 2018-ban vizsgált csoport. A különbségek átlagát is figyelembe véve az eredmény azt igazolja, hogy a későbbi időszakban nevelő családokban a fiatal felnőttek, szemben a másik felnőtt csoporttal, még kevesebb kötöttséggel, még gyengébb szabálykövetéssel és következetességgel jellemezték a szülői nevelést, mint a 2002-es vizsgálat felnőttjei. Bár ezek a hasonló szerkezetű dimenziókban mért különbségek nem nagyok, mégis úgy tűnik, hogy a későbbi periódusban nevelkedő két korosztály kisebb mértékű szigorúságot és nagyobb harmóniát tapasztalhatott meg a családjában, mint a korábbi nemzedékek.

Az első hipotézisben azt fogalmaztuk meg, hogy a 2002-es mérésnél a fiatal felnőttek korlátozóbbnak, célorientáltabbnak és kevésbé önállóságra nevelőnek látják a szülői nevelést, szemben a serdülőkkel, hiszen az engedelmesség és szülői tekintély, vagyis az autoriter nevelési stílus volt jellemző a társadalmi változás előtti családi és iskolai nevelési kontextusban (Robila, 2004). Az eredmények azt mutatták, hogy az első mérésnél a fiatal felnőttek, összehasonlítva a serdülőkkel, szabályorientáltabbnak látták a családi klímát, az anyát pedig következetesebbnek, korlátozóbbnak és konformitásra nevelőnek. A második mérésnél is hasonló különbség mutatkozott a két életkori csoport között: a fiatal felnőttek mindkét szülőt korlátozóbbnak és inkább konformitást hangsúlyozónak látták, sőt ez a különbség az elvált családok fiataljainak megítélésére is jellemző volt. Ez alapján azt mondhatjuk, hogy a korlátozás és konformitás különbségei a szülői nevelés észlelésében inkább életkori különbséggel magyarázhatók, a társadalmi változás hatását tehát nem sikerült megbízható módon igazolni a 2002-es eredményekre vonatkozóan. Ugyanakkor az első mérésnél a serdülők kevésbé látták szabályorientálnak és következetesnek a szülői nevelést, mint az idősebb korosztály, és ez a különbség nem jelent meg a második vizsgálatban. Ez az eredmény arra utalhat, hogy a politikai változás után szocializálódott serdülők kevésbé szabálykövetőnek észlelték a szülői nevelést, ami összhangban van azzal a szakirodalmi adattal, hogy a változások során szabadabb társadalmi légkör alakult ki, és a szülői tekintély mellett megjelent a gyerekek nagyobb önállósága (Robila, 2004).

A második feltételezésünkkel éppen ellentétes eredményt kaptunk, ugyanis a 2018-as mérés során a felnőtt korosztály nem autonómiát, hanem konformitást észlelt a gyerekkori nevelési céllal kapcsolatban, és inkább korlátozósnak látta az apa és az anya nevelési attitűdjét, szemben a serdülőkkel. Mivel a két korcsoport között az életkori eltérés csak öt év, így kevésbé valószínű, hogy a szülői nevelés célja és módszere ilyen rövid idői különbséggel jelentősen megváltozott volna, tehát kevésbé hihető, hogy a gyerekkori nevelés valódi különbségeinek pontos észleléséről lenne szó. Mivel az első vizsgálatban is hasonló jellegű különbséget tapasztaltunk, így inkább az életkor mentén jelentkező eltéréssel magyarázhatjuk a fiatal felnőttek konformitást és korlátozást hangsúlyozó észlelését. Ennek a megértéséhez közelebb visz, ha figyelembe vesszük a neveléssel kapcsolatos megítélés torzításait. A szülői nevelés retrospektív észlelését több tényező is módosíthatja (Gerlisma és mtsai, 1990). A nem szándékos pontatlanság és a felejtés mellett a visszatekintő észlelést befolyásolja a válaszadó jelenlegi társas kapcsolatainak minősége (Dalton és mtsai, 2006), a depressziós tünetek

erőssége és a hangulat módosítása is (Gillham és mtsai, 2007). Ez alapján több magyarázat is lehetséges. Elképzelhető, hogy a fiatal felnőttek szülőkkel való kapcsolata nem teljesen pozitív például a szülők és fiatalok értékkülönbségei miatt, így ezt a mostani kapcsolati problémát vetítik vissza a gyerekkori nevelés jellemzésére. De az is felvethető, hogy az új értékrendet és életstílust képviselő fiatalokkal szemben a szülők valóban korlátozó, irányító módon lépnek fel, és ezt a jelenleg észlelhető nevelési stílust vetítik vissza a gyerekkori élményekre. Ehhez hasonló az az összefüggés, amely szerint a fiatalok szélesebb explorációja (identitással kapcsolatos keresési, információgyűjtési folyamata) kiváltotta a szülők korlátozó magatartását (Luyckx és mtsai, 2007), a szülő és gyerek kapcsolat reciprok, kétirányú jellege tehát ebben az életkorban is igazolható. Feltételezhető továbbá az is, hogy a fiatalok hangulata, érzelmi állapota nem teljesen kiegyensúlyozott a részleges önállóság, a tanulmányok okozta problémák és kettő között lenni (már nem serdülő, még nem felnőtt) érzése (Arnett és mtsai, 2014) miatt, így a hangulatnak megfelelő negatívabb értékelés jelenik meg a válaszadásban. A fiatal felnőttekre jellemző, hogy kevesebb a kötelessége és a társas szerepe a felnőttekhez képest, ugyanakkor a szülők csak fokozatosan tudják elfogadni a gyermekeik erősödő függetlenségi és önállósági törekvéseit (Arnett és mtsai, 2014), így tartós feszültség alakulhat ki a szülők és a fiatalok között. További magyarázati lehetőséget kínál, ha figyelembe vesszük, hogy a fiatal felnőttek olyan egyetemi környezetben tanulnak, ahol nagyobb a döntési szabadságuk és az önállóságuk gyakorlási lehetősége, és ehhez a nagyobb szabadsághoz képest észlelik korlátozóbbnak és konformistának a gyerekkori szülői nevelést. További vizsgálat szükséges ahhoz, hogy feltárjuk, melyik tényező vagy tényezők okozzák az észlelés sajátos mintázatát a fiatal felnőttek csoportjában.

Az elvált és intakt családok különbségei a várt dimenziók mentén alakultak, így a negyedik hipotézisünk is igazolást nyert. Az elvált családokban a fiatalok mindkét időpontban konfliktusosabbnak látták a gyerekkori családi klímát, a második mérésben pedig ez kiegészült azzal, hogy az apát és az anyát manipulatívnak, kevésbé következetesnek ítélték meg, illetve az apát kevésbé látták támasznyújtónak. Ezek az eredmények összhangban vannak Amato (2000), Lansford (2009), valamint Hetherington és Stanley-Hagan (2002) eredményeivel, amelyek szerint válás esetén több a konfliktus, kevesebb a szülői támasz, kevésbé következetes a szülői fegyelmezés és irányítás. Az elvált családok fiataljainál azt is ellenőriztük, hogy vajon van-e különbség a két életkori csoport között. Az eredmények csak a már ismert életkori különbséget tükrözték, vagyis a fiatal felnőttek konformistább célokat tulajdonítottak az anyának, és mindkét szülőt korlátozóbbnak látták, mint a serdülők. A fiatalokra és a serdülőkre jellemző észlelési különbség tehát az elvált családban élőknél is megtalálható, másfajta észlelési vagy értékelési dimenzió viszont nem jelent meg a korosztályok összehasonlításakor.

A vizsgálat számos korlátja óvatosságra int az eredmények általánosítása tekintetében. A minta elemszáma miatt csak kevésbé generalizálhatók a kapott eredmények. Az értelmezés során fontos szempont továbbá, hogy a fiatal felnőtt korosztály egyetemi hallgatókból állt, így lehetséges, hogy az ő sajátos családi helyzetük miatt látják konformitásra nevelőnek és korlátozóznak a gyerekkori nevelést, és más rétegbe tartozó fiatal esetén ettől eltérő eredményt kaptunk volna. A sajátos különbségek nemcsak a minta szerkezetéből adódhattak, hanem a kérdőív dimenzióiból is. Ez alapján felvethető, hogy az alkalmazott szocializációs kérdőív itemjei és dimenziói nem voltak igazán ér-

zékenyek a társadalmi és gazdasági változások hatásának mérésére. Ugyanakkor a két mérési időpontban kapott hasonló életkori különbségekre az is magyarázatként szolgálhat, hogy a vizsgált rétegekben a családok hatásosan tudták kompenzálni a negatív társadalmi hatásokat, így a hátrányosabb helyzetű vagy szegényebb körülmények között élő rétegek nevelési nehézségei nem jelenhettek meg a fiatalok észlelése szintjén.

Az eredmények további kérdéseket vetnek fel. Érdeemes lenne megvizsgálni például, hogy mennyire általános jelenség más kultúrákban és más országokban a fiatal felnőttek korlátozást és konformitást hangsúlyozó észlelése a gyerekkori neveléssel kapcsolatban. Fontos kérdés továbbá az is, hogy milyen tényezők állnak a fiatal felnőttek retrospektív észlelésének hátterében. Az életkori különbséget jelző eredmények alapján az is felvethető, hogy érdemes lenne longitudinális vizsgálattal feltárni a nevelésre vonatkozó élmények változását, formálódását, illetve az erre ható tényezőket és azok kapcsolatát.

IRODALOM

- Amato, P. R. (2000). The consequences of divorce for adults and children. *Journal of Marriage and the Family*, 62(4), 1269–1287.
- Arnett, J. J. (2000). Emerging adulthood. The theory of development from the late teens through the twenties. *American Psychologist*, 55(5), 469–480. DOI: 10.1037//0003-066X.55.5.469
- Arnett, J. J., Žukauskienė, R., & Sagimura, K. (2014). The new life stage of emerging adulthood at ages 18–29 years: implications for mental health. *Adolescent mental health* 3. *Lancet Psychiatry*, 1, 569–576.
- Barber, B. L., & Eccles, J. S. (1992). Long-term influence of divorce and single parenting on adolescent family- and work-related values, behaviors, and aspirations. *Psychological Bulletin*, 111(1), 108–126.
- Belsky, J., Conger, R., & Capaldi, D. M. (2009). The intergenerational transmission of parenting: introduction to the special issue. *Developmental Psychology*, 45(5), 1201–1204.
- Branje, S. J. T., Van Doorn, M., Van der Valk, I., & Meeus, W. (2009). Parent–adolescent conflicts, conflict resolution types, and adolescent adjustment. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 30(2), 195–204. <https://doi.org/10.1016/j.appdev.2008.12.004>
- Csepeli, Gy., & Prazsák, G. (2009). Újszegénység. A digitális egyenlőtlenség kulturális hatásai. In Antalóczy, T., Füstös, L., & Hankiss, E. (szerk.): *Vészjelzések a kultúráról*. Budapest: MTA Politikai Tudományok Intézete. http://www.prazsak.hu/publikaciok/csepeli_prazsak_ujszegenyseg_2009.pdf (Letöltve: 2011. február 10.)
- Dalbert, C., & Goch, J. (1997). Gerechtigkeits erleben und familiale Socialisation. In H. P. Langfeldt (Ed), *Informationen, Programm, Abstracts* (p. 60.). London: Verlag Empirische Pädagogik.
- Dalton, W. T., Frick-Horbury, D., & Kitzmann, K. M. (2006). Young adults' retrospective reports of parenting by mothers and fathers: Associations with current relationship quality. *The Journal of General Psychology*, 133(1), 5–18. doi.org/10.3200/GENP.133.1.5-18
- Dimler, L. M., Natsuaki, M. N., Hastings, P. D., Zahn-Waxler, C., & Klimes-Dougan, B. (2017). Parenting effects are in the eye of the beholder: parent-adolescent differences in perceptions affects adolescent problem behaviors. *Journal Youth and Adolescence*, 46(5), 1076–1088. DOI 10.1007/s10964-016-0612-1
- Dunovsky, J. (1996). Family in society in transition. In Nakou, S., & Pautelakis, S. (Ed), *The child in the world of tomorrow. The next generation*. Pergamon: Guilford.
- Dupcsik, Cs., & Tóth, O. (2008). Feminizmus helyett familizmus. *Demográfia*, 51(4), 307–328.

- East, L., Jackson, D., & O'Brien, L., (2006). Father absence and adolescent development: a review of the literature. *Journal of Child Health Care*, 10(4), 283–295. DOI: 10.1177/1367493506067869
- Gerlmsa, C., Emmelkamp, P.M.G. & Arrindell, W.A. (1990). Anxiety, depression, and perception of early parenting: a meta-analysis. *Clinical Psychology Review*. 10(3). 251-277. DOI:10.1016/0272-7358(90)90062-F
- Gillham, J. E., Putter, P., & Kash, V. M. (2007). The effects of sad mood on reports of parents' caregiving behavior. *Journal of Psychopathology and Behavioral Assessment*, 29(2), 125–133. DOI 10.1007/s10862-006-9031-z
- Giczi, J., & Sik, E. (2009). Bízalom, társadalmi tőke, intézményi kötődés. In Tóth, I. Gy. (szerk.), TÁRKI Európai társadalmi jelentés 2009 (pp. 65–84.). Budapest: Táarki. www.tarki.hu/hu/research/gazdkult/gazdkult_gici_sik.pdf (Letöltve: 2010. április 18.)
- Guajardo, N. R., Snyder, G., & Petersen, R. (2009). Relationships among parenting practice, parental stress, child behaviour, and children's social-cognitive development. *Infant and Child Development*, 18(1), 37–60. DOI: 10.1002/icd.578
- Hale, W. W., III, Engels, R., & Meeus, W. (2006). Adolescent's perceptions of parenting behaviours and its relationship to adolescent Generalized Anxiety Disorder symptoms. *Journal of Adolescence*, 29(3), 407–417.
- Hetherington, E. M., & Stanley-Hagan, M. (2002). Parenting in divorced and remarried families. In M. H. Bornstein (Ed), *Handbook of parenting*. Vol. 3. Being and becoming a parent (pp. 287–315.). Second edition. Mahwah, NJ: LEA.
- Jámbori, Sz. (2007). *Hogyan tervezik a serdülők a jövőjüket?* Szeged: SZEKJGYF Kiadó.
- Ketskeméty, L., & Izsó, L. (1996). *Az SPSS for Windows programrendszer alapjai. Felhasználói útmutató és oktatási segédlet*. Budapest: SPSS Partner Bt.
- Kitamura, T., Shikai, N., Uji, M., Hiramura, H., Tanaka, N., & Shono, M. (2009) Intergenerational transmission of parenting style and personality: direct influence or mediation? *Journal of Child and Family Studies*, 18, 541–556. DOI 10.1007/s10826-009-9256-z
- Kumar, A., Sharma, M., & Hooda, D. (2012). Perceived parenting styles as a predictor of hope among adolescents. *Journal of the Indian Academy of Applied Psychology*, 38(1), 174–178.
- Lansford, J.E. (2009). Parental divorce and children's adjustment. *Perspectives on Psychological Science*. 4(2), 140-149. DOI: 10.1111/j.1745-6924.2009.01114.x
- LeMoyné, T., & Buchanan, T. (2011). Does „hovering” matter? Helicopter parenting and its effect on well-being. *Sociological Spectrum*, 31(4), 399–418. doi:10.1080/02732173.2011.574038
- Lorenzo-Seva, U., & Berge, J. M. F. (2006). Tucker's Congruence Coefficient as a Meaningful Index of Factor Similarity. *Methodology*, 2(2), 57–64. DOI 10.1027/1614-1881.2.2.57
- Luyckx, K., Soenens, B., Vansteenckiste, M., Groossens, L., & Berzonsky, M. D. (2007). Parental psychological control and dimension of identity formation in emerging adulthood. *Journal of Family Psychology*, 21(3), 546–550.
- Nelson, L. J., Padilla-Walker, L. M., Christensen, K. J., Evans, C. A., & Carroll, J. S. (2011). Parenting in emerging adulthood: An examination of parenting clusters and correlates. *Journal of Youth and Adolescence*, 40(6), 730–743. DOI 10.1007/s10964-010-9584-8
- Nelson, L. J., Padilla-Walker, L. M., & Nielson, M. G. (2015). Is hovering smothering or loving? Parental warmth as a moderator of relations between helicopter parenting and emerging adults' indices of adjustment. *Emerging Adulthood*, 3, 282–285. DOI: 10.1177/2167696815576458
- Padilla-Walker, L. M., Nelson, L. J., Fu, X., & McNamara Barry, C. (2018). Bidirectional relations between parenting and prosocial behavior for Asian and European-American emerging adults. *Journal of Adult Development*, 25(2), 107–120. DOI 10.1007/s10804-017-9272-y
- Patterson, G. R. (1982). *Coercive family process*. Eugene, OR: Castalia.

- Pongrácz T.-né (2002). A család és a munka szerepe a nők életében. In Pongrácz T.-né, & Spéder Z. (szerk.): *Népesség – értékek – vélemények. KSH Népeségstudományi Kutatóintézetének kutatási jelentései* 73. 123–138.
- Pongrácz T.-né, & S. Molnár, E. (2011). A nemi szerepmegosztásról, a családi élet és a munka összhangjáról alkotott vélemények változása 2000–2009 között. In Pongrácz T.-né (szerk.): *KSH Népeségstudományi Kutatóintézetének kutatási jelentései* 91. 95–112.
- Ponnet, K., Mortelmans, D., Wouters, E., Van Leeuwen, K., Bastaits, K., & Pasteels, I. (2013). Parenting stress and marital relationship as determinants of mothers' and fathers' parenting. *Personal Relationship*, 20(2), 259–276. DOI: 10.1111/j.1475-6811.2012.01404.x
- Robila, M. (2004). Families in Eastern Europe: Context, trends and variations. In M. Robila (ed), *Families in Eastern Europe. Contemporary Perspectives in Family Research*, Vol. 5 (1–14). Emerald Group Publishing Limited. doi:10.1016/S1530-3535(04)05001-0
- Russell, J. D., Graham, R. A., Neill, E. L., & Weems, C. F. (2016). Agreement in youth-parent perception of parenting behaviors: a case for testing measurement invariance in reporter discrepancy research. *Journal of Youth and Adolescence*, 45(10), 2094–2107. DOI 10.1007/s10964-016-0495-1
- Shifflet-Chila, E., Harold, R. D., Fitton, V. A., & Ahmedani, B. K. (2016). Adolescent and family development: autonomy and identity in the digital age. *Children and Youth Services Review*, 70, 364–368.
- S. Molnár, E. (2011). Párkapcsolat létesítését/megszüntetését érintő magatartási normák változásának megfigyelése. In Pongrácz T.-né (szerk.): *KSH Népeségstudományi Kutatóintézetének kutatási jelentései* 91. 37–68.
- Soenens, B., Elliot, A. J., Goossens, L., Vansteenkiste, M., Luyten, P., & Duriez, B. (2005). The intergenerational transmission of perfectionism: psychological control as an intervening variable. *Journal of Family Psychology*, 19(3), 358–366.
- Steinberg, L., & Silk, J. S. (2002). Parenting adolescents. In M. H. Bornstein (Ed), *Handbook of parenting*. Vol. 1. Children and parenting (pp. 103–133.). Second edition. Mahwah, NJ: LEA.
- Super, C. M., & Harkness, S. (1986). The developmental niche: A conceptualization at the interface of child and culture. *International Journal of the Behavioral Development*, 9(4), 545–569.
- Tóth, I. Gy. (2009). *Bizalomhiány, normazavarok, igazságtalanságérzet és paternalizmus a magyar társadalom értékstruktúrájában. A gazdasági növekedés társadalmi/kulturális feltételei*. A TÁRKI kutatási terve. Budapest: TÁRKI.
- Tóth, O. (1997/2006). Családformák és együttélési minták a mai magyar társadalomban. In Lévai, K., & Tóth, I. Gy. (szerk.), *Szerepváltozások. Jelentés a nők és férfiak helyzetéről* (pp. 73–85.). Budapest: TÁRKI, Munkaügyi Minisztérium Egyenlő Esélyek Titkársága., Elektronikus verzió készült 2006-ban.
- Tóth, O., & Dupcsik, Cs. (2007). Családok és formák – változások az utóbbi ötven évben Magyarországon. *Demográfia*, 50(4), 430–437.
- Van De Vijver, F. J. R., & Leung, K. (1997). *Methods and Data Analysis for Cross-cultural. Research*. London: Sage.
- Van IJzendoorn, M. H. (1992). Intergenerational transmission of parenting: a review of studies on nonclinical populations. *Developmental Review*, 12, 76–99.
- Vazsonyi, A. T., Hibbert, J. R., & Snider, J. B. (2003). Exotic enterprise no more? Adolescent reports of family and parenting processes from youth in four countries. *Journal of Research on Adolescence*, 13(2), 129–160.
- Wolfradt, U., Hempel, S., & Miles, J. N. V. (2003). Perceived parenting styles, depersonalisation, anxiety and coping behaviour in adolescents. *Personality and Individual Differences*, 34, 521–532.

A cikk a Creative Commons Attribution 4.0 International License (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0>) feltételei szerint publikált Open Access közlemény, melynek szellemében a cikk bármilyen médiumban szabadon felhasználható, megosztható és újraközölhető, feltéve, hogy az eredeti szerző és a közlés helye, illetve a CC License linkje és az esetlegesen végrehajtott módosítások feltüntetésre kerülnek. (SID_1)

YOUNG PEOPLE' PERCEIVED PARENTING STYLES: SOCIAL AND SOCIETAL EFFECTS

JÁMBORI, SZILVIA – KÖRÖSSY, JUDIT

Background and aims: The first part of the present study sought to answer whether the retrospective perceptions of education of young adults raised in the socialist system and adolescents mostly socialized in the new social, political system reflect social and family transformations beginning with regime change. Based partially on these results, the aim of the second part of the study was to demonstrate how family structure and social relationships of the two age groups affect the differences in perception.

Method: 271 young adults took part (123 men and 148 women) in the first study (2002), while in the second study (2018) there were 337 subjects (149 men and 188 women). On both occasions, subjects had to fill in the Family Socialization Questionnaire (Dalbert and Goch, 1997) that measures parenting practices retrospectively.

Results: According to the second-order factor analyses on both occasions both age groups perceive parenting styles similarly. Young adults perceive parenting styles as more restrictive and show a higher level of conformity compared to adolescents in both studies. Comparing the similar construction of parenting factors results proved that adolescents perceived fewer conflict and young adults saw weaker rule-orientation in the family in 2018 than those in the first study.

Consequences: The similarities of the perceptions of parenting between the two age groups could be explained with the stability of the parenting styles and with the homeostatic mechanism of the developmental niche (Super and Harkness, 1986). The later generations living in greater freedom in social life (Robila, 2004) due to the longer consequences of social and political changes perceived fewer conflicts and restrictions in their family life. Young adults' memories of conformity and restriction could be explained as a perception bias resulting from their special social and family situation.

Keywords: perception of parenting, age group differences, political-societal changes, retrospective study